

SUİTDER

SDÜ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Süleyman Demirel University Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/Issue	62-Aralık 2024/ 62-December 2024
Makale Bilgisi/ Article Info	Derleme / Compilation
Başvuru Tarihi/ Submitted Date:	16 Ağustos 2024
Kabul Tarihi/ Accepted Date:	2 Kasım 2024
Atıf/Citation:	Tiktaş Çelik, S., & Demirbilek, M. (2024). Zenofobi: Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirme. <i>Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi</i> . 373-388
DOI:	10.35237/suitder.1534372
Benzerlik / Similarity: %	%1

Zenofobi: Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirme

Xenophobia: An Evaluation in term of Anti-Oppressive and Anti-Discrimination Social Work

Sevgi TIKTAŞ ÇELİK* - Melahat DEMİRBİLEK**

Öz

Zenofobi, yabancı olarak görülen bireylere yönelik duyulan nefret duygusunu ifade etmektedir. Baskı, bir grubun diğerine yönelik adil olmayan, olumsuz ve küçültücü davranışlardır. Ayrımcılık ise bireylere cinsiyeti, ırkı, dini, ulusu, etnik kökeni, ideolojik görüşü gibi sahip oldukları özellikler sebebiyle eşit olmayan biçimde ön yargılı davranışları içermektedir. Zenofobi, baskı ve ayrımcılığın göstergeleri kolektif korku, yoğun sevmeme ve nefret söylemleri, şiddet, kayırmacılık olarak açığa çıkmaktadır. Bu yönüyle zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, grup ve topluluklarla çalışmada uygulamalı bir meslek ve akademik bir disiplin olan sosyal hizmet alanında pek çok yaklaşımdan yararlanılmaktadır. Sosyal hizmet alanında zenofobi, baskı ve ayrımcılığa karşı uygulamalarda kullanılan yaklaşımlardan birini baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet oluşturmaktadır. Baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımı, güçlendirici ve özgürleştirici uygulamalar içermekle birlikte toplumdaki güç farklılıklarına yönelik mücadele etmeyi kapsamaktadır. Eşitlikçi ve işlevsel bir çevre oluşturma amaçları taşıdığından güçlendirme odaklı bir yaklaşımdır. Derleme türündeki bu çalışmada zenofobi, baskı, ayrımcılık kavramlarının yanı sıra zenofobi, baskı ve ayrımcılığın göstergeleri, baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet konularına değinilmiştir. Bununla birlikte sosyal hizmet odağında değerlendirme yapılarak öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zenofobi, Baskı, Ayrımcılık, Sosyal Hizmet, Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet.

Abstract

Xenophobia refers to the feeling of hatred towards individuals who are seen as foreigners. Oppression is the unfair, negative and degrading behaviour of one group towards another. Discrimination, on the other hand, includes unequally prejudiced behavior against individuals because of their characteristics such as

* Araş. Gör., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, E-Posta: sevgi9703@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4238-0721.

** Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-Posta: demirbilek@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1281-2367.

gender, race, religion, nationality, ethnicity, ideological views. The indicators of xenophobia, oppression and discrimination are revealed as collective fear, intense dislike and hate speech, violence and favouritism. In this respect, many approaches are utilized in the field of social work, which is an applied profession and an academic discipline in working with individuals, groups and communities exposed to xenophobia, oppression and discrimination. One of the approaches used in practices against xenophobia, oppression and discrimination in the field of social work is anti-oppressive and anti-discrimination social work. The anti-oppressive and anti-discrimination social work approach includes empowering and emancipatory practices as well as combating power differences in society. It is an empowerment-oriented approach as it aims to create an equal and functional environment. In this study, xenophobia, oppression, discrimination, indicators of xenophobia, oppression and discrimination, and anti-oppressive and anti-discrimination social work are discussed. In addition, it is aimed to offer suggestions by making an evaluation in the focus of social work.

Keywords: Xenophobia, Oppression, Discrimination, Social Work, Anti-Oppressive and Anti-Discrimination Social Work.

GİRİŞ

Tarih boyunca bireyler ve topluluklar çeşitli nedenlerle göç etmişlerdir. Göç, bir ülkeden, bir bölgeden veya ikamet edilen yerden başka bir yere yerleşmek için gitme süreci olarak tanımlanmaktadır. Göç edenler toplu veya tek başlarına hareket etmektedir. Göç sürecine bakıldığında genel olarak üç aşamada gerçekleştiği görülmektedir. İlk aşama taşınma kararının verildiği ve hazırlığın yapıldığı göç öncesi aşama olup ikinci aşama bireylerin bir noktadan diğerine taşınma eylemini içermektedir. Son aşama göç eden tarafından yeni toplumun özümsemesi ve yeni toplumdaki kültürün ve kuralların öğrenilmesidir (Bhugra ve diğerleri, 2011, s. 2). Buradan hareketle göçün kademeli olarak meydana geldiği ve bireyler üzerinde etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Göç hareketi insanların veya toplulukların kendi özgür iradeleri veya istekleriyle meydana gelebileceği gibi kendi iradeleri dışında gerçekleşen birtakım olaylar sonucu zorunlu olarak da gerçekleşebilmektedir. Gönüllü veya zorunlu olarak gerçekleşen göç hareketi sonrasında göç eden kişilere hukuki durumlarına bağlı olarak statü verilmektedir. Bu statü göçmen, mülteci, sığınmacı, yerinden edilmiş kişi, vatansız kişi, geçici koruma altındaki birey ve yabancı olmak üzere farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Zorla yerinden edilme, zorlama faktörünü içeren ve yalnızca fiziksel gücü değil; zorunlu göçü deneyimleyen kişilere yönelik şiddet, baskı, gücün kötüye kullanımını ve tehdit içeren eylemleri içermektedir (Dirikgil, 2022, s. 70). Genellikle savaş, çatışma ya da doğal afetler gibi sebeplere bağlı olarak bir kişinin evi veya ülkesinden zorla çıkarılmasını ifade etmektedir (IOM, 2013, s. 91). Koşullara bağlı olarak bireylere verilen statü değişiklik göstermekte olup belirtilen durumlar dışında ülke sınırları içinde göç edilme durumları da bulunmaktadır. Bu çalışmaya kendi ülke sınırları içinde göç eden bireyler ve zorla yerinden edilenler dâhil edilmemiş olup çalışmada başka ülkeye göç eden bireyler "göçmen" olarak adlandırılarak ele alınmaktadır.

UNHCR (BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği) (2024) verileri 2023 yılı sonundan itibaren tüm dünyada 117.3 milyon kişinin şiddet, çatışma, hak ihlalleri gibi nedenlerle zorla yerinden edildiklerini ortaya koymaktadır. 2022 yılı sonundaki verilere göre 2023 yılında 8.8 milyonluk bir artışa denk gelen %8'lik bir artış olmuştur. Küresel mülteci nüfusu benzer olarak yıl içinde %7 artarak 43.4 milyonu bulmuştur. Bundan on yıl öncesine kıyasla bakıldığında dünya çapında toplam mülteci sayısı üç kattan fazla artmıştır. Bu mültecilerin büyük çoğunluğu Afganistan ve Suriye'den gelmiştir. Türkiye, dünya genelinde en fazla Suriyeli'ye geçici koruma sağlayan ülkedir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2024) verilerine göre Türkiye'de toplamda 3.105.539 Suriyeli bulunmaktadır. Dünyadan ve Türkiye'den verilen sayısal veriler, hareketliliğin fazla

olduğunu ve farklı toplumlarda farklı statülerde birçok göç deneyimi bulunan insan olduğunu göstermektedir.

Farklı ülkeye göç sürecinin tamamlanmasıyla birlikte göçmenler, ev sahibi toplumun üyeleri tarafından zenofobik tutum, baskı ve ayrımcılıkla karşılaşabilmektedir. Reynold ve Vine (1987) tarafından zenofobi, bulunulan toplumdaki farklı yerden gelen bireylere yönelik düşmanlık veya korku duyma olarak tanımlanmaktadır (s. 15). Barker (1995), ayrımcılığı bireylerin sahip oldukları özelliklerinden kaynaklı olarak gösterilen olumsuz tutumlar; baskıyı ise bir grup tarafından diğerine yönelik adil olmayan, insanlık onuruna yakışmayacak düzeyde olumsuz davranılması olarak tanımlamaktadır (s. 15-62). Gittikçe artan göç hareketliliği göz önünde bulundurulduğunda bu konuların çalışılması ihtiyacı açığa çıkmaktadır.

Zenofobi, baskı ve ayrımcılık dünyada farklı nüfus gruplarının karşılaştığı olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Koşullara bağlı olarak statüler değişiklik gösterse de göç edenler de bu olgularla karşılaşabilmektedir. Bu çalışma zenofobi, baskı ve ayrımcılık kavramlarını bir ülkeden başka bir ülkeye göç edenler özelinde tartışmaktadır. Eğitim, sağlık, toplumsal yaşam, çalışma yaşamı gibi yaşamın farklı alanlarında zenofobi, baskı ve ayrımcı tutumlar görülebilmektedir. Literatürdeki çalışmalarda göçmenlere yönelik damgalayıcı sıfatların kullanımı (Friedman ve Klein, 2008, s. 109), bulaşıcı hastalık getirdiklerine ve yadıklarına yönelik ifadeler (Sari, 2020, s. 100-101), toplumdaki mevcut hizmetlere yük getirdikleri düşüncesi (Tunç, 2015, s. 43), ırk, din, dil, cinsiyet gibi sahip olunan özelliklerden dolayı daha az adil davranma (Kolat, 2010, s. 17) gibi tutumların bulunduğunu işaret etmektedir.

Bu çalışma, zenofobi, baskı ve ayrımcılığı derinlemesine ele alarak bu olguları baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımı açısından değerlendirmeyi amaçlayan bir derlemedir. Bu bağlamda bu araştırma sonuçlarının zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan müracaatçılarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımı nasıl kullanabileceğine ilişkin önemli katkılar sağlayacak ve destek mekanizmaları geliştirmek için öneriler sunacaktır.

Çalışmada zenofobi, baskı ve ayrımcılık kavramları ele alınmakta; tanımlarına, ilişkili oldukları kavramlara, göstergelerine derinlemesine bakılmaktadır. Buradan hareketle sosyal hizmet alanında kullanılan baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet yaklaşımından bahsedilmekte ve bir değerlendirme yapılmaktadır. Sonraki bölümde zenofobi, baskı ve ayrımcılık kavramları derinlemesine ele alınacak; sağlık, eğitim, sosyal yaşam, iş yaşamı gibi farklı alanlarda zenofobik tutuma yönelik örnekler yer verilecektir. Bununla birlikte zenofobi, baskı ve ayrımcılıkla ilişkili olabilecek kavramlara yer verilerek bu olgular daha derinlemesine incelenecektir.

1. Zenofobi, Baskı ve Ayrımcılık

Zenofobi kelimesinin kökenine bakıldığında yabancı ve korku anlamlarına gelen kelimelerin birleşiminden oluştuğu görülmektedir (İnan ve Kartal, 2019, s. 224). Zenofobi aynı zamanda göçmenlere veya "yabancı" olarak algılanan insanlara karşı duyulan "nedensiz korku", "korku ve "nefret" duygusu (Merriam Webster Online Dictionary), diğer ülkelerden gelenlerden hoşlanmama veya bu bireylere duygusal ve davranışsal olarak gösterilen ön yargı (Oxford Online Dictionary; Yakushko, 2008, s. 43), birey, grup veya toplulukların kendilerinden farklı gördüklerine karşı sergiledikleri olumsuz tutumlar (Bozdağ ve Kocatürk, 2017, s. 616; Hjrem, 1998, s. 337) şeklinde tanımlanmaktadır.

Zenofobi, bir grubun kendisini diğerlerinden daha üstün görmesi iddiası üzerine şekillenmekte ve tarihsel süreçte ortaya çıkan ön yargı ve kalıp düşüncelerle varlığını sürdürmektedir. Zenofobi "yabancı" ya da bir başkasına karşı güven duymama, korku ve nefreti kapsayan sosyal dışlama formları olarak yansımaktadır. Bu tutumlar, yabancıların buldukları toplumda yalnızca kültürlerinin bilinmemesi nedeniyle değil, bununla birlikte içinde bulunan kültürü değiştirecekleri, onu yabancılaştıracakları ve gelecekte tehlike oluşturabilecekleri

Zenofobi: Baskı ve Ayrımcılık Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirme

endişesiyle de varlık göstermektedir (Yılmaz, 2008, s. 29). Zenofobi toplumda göçmenlere, azınlık gruplara veya kültürel örüntülere yönelik olabilmektedir.

Göç alan ülkelerde sıklıkla görülen sorunların başında zenofobi gelmektedir. Zenofobi beraberinde farklı sosyal sorunları ve maruz kalan bireyler üzerinde olası başka etkileri getirmektedir. Bunlara örnek olarak sosyal izolasyon, maddi zorluklar, sağlıklı olmayan çalışma ortamı, toplumda “günah keçisi” olarak görülme verilebilmektedir. Birlikte görülen bu sosyal sorunlar göçmenlerin buldukları toplumda birçok problemin ana sebebi olarak değerlendirilmesiyle sonuçlanabilmektedir (Göker ve Keskin, 2015, s. 230). Bununla birlikte zenofobi eğitim, sağlık, medya, toplumsal yaşam, çalışma yaşamı, medya gibi farklı alanlarda görülebilmektedir.

Göçmenlerin geldikleri topluma hastalık yayma ihtimallerine yönelik ön yargılar (Sari, 2020, s. 100-101), göçmenlerin sosyal hizmet sunan kurumların işleyişine yük getirdiği ve çeşitli hizmetlerde aksamalar yaşanmasında etkili olduklarına dair düşünceler (Tunç, 2015, s. 43), göçmenlerin suça katkıda buldukları ve yerel halktan kadınları cinsel olarak istismar ettiklerine yönelik düşünceler (Abdi, 2011, s. 698) bunlara örnek olarak verilebilir. Ek olarak İngiliz basını üzerine yapılan araştırmalarda “hırsız, kaçak göçmen, esrar kaçakçısı, hastalıklı ve terörist” gibi sıfatların kullanıldığı ve göçmenlere ilişkin olarak fotoğraf ve filmlerin mevcut olumsuz algıların pekişmesine katkı sağladığı belirtilmektedir (Friedman ve Klein, 2008, s. 109). Bunların yanı sıra ülkemizde Suriyelilerin “tehlikeli yabancılar” veya “potansiyel tehlikeli gruplar” olarak tanımlandığı durumlar olabilmektedir. Buna bağlı olarak “tehlike arz eden”, “suç işleyen” veya “işleme potansiyeli olan” gruplar veya insanlar şeklinde ifade edilen Suriyelilerin yerleştikleri toplumda yaşamakta olan yerlilerin yaşadıkları bölge, kent veya mahallede hâkim oldukları düşüncesini oluşturmakta ve bu durum “tehlikeli yabancılarla dolu bir ülke, bölge, kent veya mahalle” anlayışını açığa çıkarmaktadır (Ünal, 2014, s. 78). Bu da toplumsal yaşamda onlardan uzak durma, buldukları ortamlara girmeme, sosyal etkileşimde bulunmama gibi biçimlerde kendini gösterebilmektedir. Zenofobi, tek bir alanda kendini göstermemekte; birçok alanda farklı şekillerde açığa çıkmaktadır. Zenofobi beraberinde baskı ve ayrımcılık da görülebilmektedir.

Baskı kavramı, birey veya gruplara karşı insanlık dışı veya küçültücü muameleyi içermekle birlikte egemenliğin beraberinde getirdiği zorluk veya adaletsiz tutumların bir başka grup üzerindeki üstünlüğünü ifade etmektedir (Thompson, 2020, s. 16). Kolay Çepni (2024), baskıyı insanları baskın olan ve baskın olanlara tabi olan şekilde ayıran, tahakküm ilişkileri ve adaletsiz davranışları içeren bir kavram olarak tanımlamaktadır (s. 518). Bell ve Magill (2023) belirli grupların daha baskın olup diğer grupların haklarını göz ardı ettiğini ve bu grupları tam vatandaşlığın kapsadığı haklardan mahrum bıraktığını belirtmektedir. Grubun üyeleri de baskıcı güçlerin karşısında ikincil konumda olabilmektedir (s. 20). Adaletsizlik yalnızca kaynakların adil olmayan biçimde dağıtılmasından kaynaklanmamakta; bununla birlikte baskının beraberinde getirdiği karar alma süreçlerinin dışında kalma, şiddete ve maruz kalma, diğerlerinden daha az insancıl muamele görme gibi güçsüzlükten de kaynaklanmaktadır. Dominelli (2002), baskıyı hiyerarşik olmakla birlikte belirli grupların güçsüzeleştirilmesi ve belirli ayrıcalıklı grupların avantajlar kazanması olarak ifade etmektedir (s. 16). Bir grubun kendisini diğerlerinden daha üstün görmesiyle şekillenen zenofobi, bir birey veya gruba yönelik alçaltıcı, küçük düşürücü davranışları içeren ve baskı kuranla baskıya maruz kalanın bulunduğu baskıyla birlikte görülebilmektedir.

Bir diğer kavram olan *ayrımcılık*, sosyal yapı içinde toplumdaki göreliler olarak daha güçsüz gruba mensup birey ve grupları belirli karakteristiklerle tanımlamak ve daha değerli görülen geleneksel değerlere göre eşit olmayan şekilde ön yargılı davranmak ya da ön yargıların davranış olarak dışı vurumu olarak tanımlanmaktadır (Dalrymple ve Burke, 1999, s. 16; Kolat, 2010, s. 14). Sosyal Çalışma Sözlüğü’nde ise ayrımcılık “kişilere ırk, din, dil, cinsiyet, ülke, ulus, etnik ve toplumsal köken, politik ve ideolojik görüş, kişisel antipati ya da ön yargı temelinde farklı davranmak” şeklinde tanımlanmaktadır (Tomanbay, 1999, s. 19). Ayrımcılık karşıtı uygulama

içinde cinsiyet, etnisite, yaşlılık, engellilik, cinsel yönelim, din, dil, uyruk, zihinsel hastalıklar yer almaktadır. Bu nedenle ayrımcılığın bireysel olduğu kadar sosyal temeli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrımcılığın biri diğerini etkileme potansiyeline sahiptir. Örneğin etnik bir azınlık gruba dâhil yaşlı bir kadın üçlü bir ayrımcılıkla karşı karşıyadır (Dalrymple ve Burke, 1999, s. 16; Kolat, 2010, s. 14). Zenofobiyle benzer olarak ayrımcılık çeşitli özelliklerinden dolayı birey veya gruplara yönelik olumsuz davranışları kapsamaktadır ve birlikte görülebilmektedir.

Yaşamın bir alanındaki ayrımcılık başka bir alan üzerinde etki yaratabilmekte ve bir kuşaktan diğerine geçebilmektedir (Kolat, 2010, s. 16). Payne (1997), ayrımcılığı belirli özelliklere sahip bireyleri ve grupları tanımlamak ve onlara geleneksel olarak değer verilen özelliklere sahip kişi veya gruplardan daha az iyi davranmak olarak tanımlamaktadır (s. 245). Ayrımcılık, toplumsal tabakadaki baskın pozisyonlarını korumak isteyen güçlü grupların bunu sağlamanın bir yolu olarak ideolojik yaklaşımlarla güçlendirilmiş kişisel inanç ve davranışlar aracılığıyla görülmektedir (Payne, 1997, s. 244).

Ayrımcılık “dolaylı” ve “doğrudan” şeklinde farklı formlarda görülmektedir. Doğrudan ayrımcılık, bir birey veya gruba sahip olduğu yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, inanç gibi özellikleri sebebiyle bir başka birey veya gruptan daha az adil davranılmasını kapsamaktadır (Kolat, 2010, s. 17). Dolaylı ayrımcılık, ilk bakışta ayrımcı görünmeyen kuralların uygulanması sonucunda ortaya çıkan adil olmayan muameleleri kapsamaktadır (International Labour Office, 2007). Dolaylı ayrımcılık davranışlarında ayrımcı özellik daha kapalıdır. Davranışlar temelde subjektif olarak değerlendirilir, bu nedenle açıkça ortaya konulması zordur (Kolat, 2010, s. 18).

Küreselleşme ve uluslararası ulaşım, iletişim ve iş birliğinin artmasıyla yabancı gruplara, farklı etnik kökenlilere ve farklı kültüre sahip olanlara karşı tahammülsüzlük, düşmanlık ve ayrımcılığın giderek artmaya başladığı görülmektedir (Kandler ve Lewis, 2015, s. 181; Özer, 2015, s. 15). Ayrımcılık basmakalıp inançlarla olumsuz tutumların kombinasyonudur. Ön yargılı insanlar çoğunlukla olumsuz ve kategorik düşünmektedir. Ayrımcı davranışlar çoğu zaman ön yargılı tutumlardan kaynaklanmakla birlikte birbirinden bağımsız da ortaya çıkabilmektedir. Kişisel ön yargıların ayrımcılığa dönüşmemesini sağlamak zordur (Zastrow, 2014, s. 244-245). Zenofobi, baskı ve ayrımcılık konularıyla ilişkili bir arada ele alınması gereken kavramlardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir:

İrkçilik: Farklı disiplinlerin konuya bakışı sonucu ırk temelli özelliklere sınırlandırılması yerine daha çok bir diğer kişinin algılanışıyla biçim kazanan ırkçılık, “biz” ve “onlar” arasındaki ayrıma odaklanmaktadır. Ön yargı ve hoşgörüsüzlük ifadeleriyle birlikte gözükken ırkçılığın diğerlerinden daha üstün özelliklerin gözükmesiyle zamanla bir davranış hâline dönüşmektedir (Yılmaz, 2008, s. 15). İrkçilik, insanların ırkları nedeniyle ifade edilen fiziksel özellikleri kendilerinden olmayana nefret duyma veya daha aşağıda görmek şeklinde ifade edilmektedir (Yılmaz, 2008, s. 23; Zastrow, 2014, s. 543). İnsanların ırkları nedeniyle haklarında çoğunlukla olumsuz basmakalıp genellemeler yapılmasıdır. Bu çoğunlukla ırksal azınlık gruplarının üyelerine dönük ayrımcılık temelindedir.

Etnik Grup: Grup “ortak bir dili, gelenekleri, kültürü, ırkı, dini ve kökeni paylaşan insanların oluşturduğu bir gruptur”. Pratikte her etnik grup birinin kendi kültürü, etnik grubu ya da milletini diğerlerinden üstün gören bir yönelim ya da inançlar seti anlamına gelen güçlü etno-merkezci duyguya sahiptir (Barker, 1995, s. 24; Zastrow, 2014, s. 542). Etnik merkezçilik, bir etnik grubun üyelerinin kendi kültürlerini en üstün olarak algılamalarına ve diğer kültürlerin kendi kültürlerine uyum sağlaması gerektiğini düşünmelerine neden olmaktadır. Etnik üstünlük duygusu çoğunlukla bir kişinin kendi grubunu doğal, ahlaklı, toplumun yararını en çok düşünen olarak görmelerinden kaynaklanan politik ve ekonomik hegemonya algısıyla birlikte oluşabilmektedir (Barker, 1995, s. 24; Zastrow, 2014, s. 542).

Zenofobi: Baskı ve Ayrımcılık Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirme

Kalıpyargılar: Bir birey, grup veya statüye yönelik peşin hükümlü ve görelî olarak sabit fikirlere (Zastrow, 2014, s. 545). Gruplamanın en temel özelliklerinden biri, belli kalıpyargıların meydana gelmesi ve insanlarda beklentilere yol açmasıdır (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 275).

İç grup/dış grup etkisi: İnsanlar dünyayı bizden olan veya olmayan şeklinde algılayabilmektedir. Bizden olan, içinde bulunduğumuz gruplar iç grubumuzdur. İçinde bulunmadığımız ve üyesi olmadığımız gruplar "dış grup" olarak adlandırılmaktadır. İç grup genellikle kabul edilirken dış gruplar benimsenmez. Bir ayırım yapmadığımız grupların üyelerinin benzer özelliklere sahip olduğu varsayımına dayanabilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 277-278).

Ön yargı: Bir birey, grup ya da olgu hakkında bir delil ya da sistematik kanıt olmadan geliştirilen bir düşüncedir. Bu ön yargı toplumun kanunları ya da gelenekleri yoluyla kurumsallaşabilmektedir (Barker, 1995, s. 71; Zastrow, 2014, s. 543). İrk ve etnisite odaklı ilişkiler temel alındığında, ön yargının olumsuz yargılara işaret ettiği durumlar olabilmektedir. Ön yargılı insanlar, bir grubun nasıl olduğu ya da nasıl davrandığı yönündeki basmakalıp yargılarını grubun bütün üyelerine uygulayabilmektedir (Zastrow, 2014, s. 543-544). Zenofobi ve ayrımcılığın tanımlarına bakıldığında olumsuz tutum ve davranışlardan oluştuğu, bireyler üzerinde yıkıcı etkileri olabileceği göze çarpmaktadır.

İrkçılık, etnik grup, etnik merkezlik, kalıpyargılar, iç grup/dış grup etkisi, ön yargı gibi kavramların beraberinde getirdiği etkiler baskı ve ayrımcılığın farklı yüzleri olup zenofobiyle birlikte görülebilmektedir. Bunlar zenofobiyi besleyen olgular olabilmektedir. Bu kavramların farklı biçimlerde göstergeleri bulunmaktadır. Çalışmanın devamında zenofobi, baskı ve ayrımcılığın göstergeleri ele alınmaktadır.

1.1. Zenofobi, Baskı ve Ayrımcılığın Göstergeleri

Zenofobinin başlıca belirtileri, kolektif korku ve korkunun ardından farklı kültürlerden bireylere karşı saldırgan davranışlar olarak görülmektedir. Buna göre zenofobinin genel itibariyle ırkçılıkla örtüştüğü ve aynı unsurlar tarafından tetiklendiği söylenebilir. Dolayısıyla, zenofobi de tıpkı ırkçılık gibi ön yargılara, stereotiplere ve ayrımcılığa neden olur ve bireyler tarafından mantıklı hale getirilebilir. Geçmişten gelen stereotipler, kişisel çıkarımlara dayanan yanlış bilgilerle birleşerek, bireylerin zenofobik ve ırkçı inançlarını rasyonel görmelerine olanak tanır (Yılmaz, 2008, s. 31).

Zenofobi, farklı kültürel özelliklere yönelik olarak farklı şekillerde gözükebilmektedir. Örneğin, yabancı kelimelerin dile girmesine karşı gösterilen tepkilerde, farklı aksanlarla konuşan kişilere yönelik söylemde ya da kültürün özelliklerine karşı küçümsemelerde kendini gösterebilmektedir. Zenofobik tutumlara sahip bir birey ya da grup, kendi çevrelerinde "doğal" olarak kabul ettikleri bazı "doğal olmayan" durumları, zenofobiyi meşrulaştıran nedenler şeklinde değerlendirebilmektedir. Örneğin, sokağa çöp atma eylemini kendi çevresi içinde daha olumlu değerlendiren zenofobik tutuma sahip biri aynı eylemi yabancı biri yaptığında nefret sebebi olarak görebilmektedir (Ural, 2015).

Zenofobinin göstergeleri genellikle varsayılan veya gerçek kökenleri, ulusal, etnik veya sosyal kökenleri, ırkları, ten renkleri, dinleri, cinsiyetleri, cinsel yönelimleri veya diğer gerekçelere dayanarak bir gruba, topluluğa veya ulusa dışarıdan gelenler, yabancılar veya göçmen olarak algılanan kişilere yönelik yoğun sevmeme veya nefretin tetiklenmesidir (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2013). Tanım ve göstergeler incelendiğinde temelde dışarıdan olan kişilere karşı nefretin ve düşmanlık bir tutumun olduğu görülmektedir.

Baskı ve ayrımcılık yalnızca kişisel düzlemde değil; bununla birlikte aile, okul gibi çeşitli sosyal ilişkilerde, politik ve toplumsal alanlarda kendisini gösterebilmektedir (Dominelli, 2002, s. 21). Baskı ve ayrımcılığa maruz kalmada bireylerin sahip oldukları biyolojik veya genetik özelliklerin yanı sıra sosyal ortamda öğrenilen davranışlar, deneyimler, kültürel faktörler de önemli bir yere sahiptir. Özellikle toplumda kabul gören ve bir olgunun uygunluğunu belirleyen

kurallar ve bu kuralların davranışlara yansımaları baskı ve ayrımcılığı görünür kılmaktadır (Jiloha, 2010, s. 207-208).

Ayrımcılığın göstergeleri ayrımcılık yapmanın dışavurumu olup ayrımcılığı daha görünür bir hâle getirmekte etkili olmaktadır. Göstergeler genelde “nefret söylemi”, “şiddet uygulama” ve “kayırmacılık” olarak üç farklı şekilde tanımlanmaktadır (Erdem, 2020, s. 15). Nefret, öğrenilen bir duygu olmakla birlikte bireylere yönelik aşırı bir düşmanlık duyulması olarak kendini göstermektedir. Nefret söylemi ise belli bir kişi veya grubu hedef alarak reddetme, aşağılama şeklinde görülebilmekte ve eşitsizliğe neden olmaktadır. Şiddet ise fiziksel, cinsel, ekonomik, duygusal ve siber olarak ayrılmaktadır. Şiddet göstergesi olan şiddet uygulama da bu farklı biçimlerde kendini gösterebilmektedir. Kayırmacılığa bakıldığında birine ayrıcalık tanıma, etik olmayan davranış olduğunu söylemek mümkündür.

İlgili kavramları tek başına açıklayan bir kuramsal yaklaşım bulunmamakla birlikte literatürde farklı açıklamalar yer almaktadır. *Yansıtma*, bireyin kendisinde görmekten rahatsız olduğu duygu ve düşünceleri başkasına yansıtarak kendilerine yönelik olumsuz duyguların yönünü değiştirdiği psikolojik bir savunma mekanizmasını ifade etmektedir (Zastrow, 2014, s. 554). *Zihinsel kestirme*, muhakeme ve değerlendirme yapmadan ipuçları kullanarak sonuca ulaşmayı ifade etmektedir. Örneğin ilk görüşte bilgiye inanma, bir kişinin ait olduğu grubu sahip olduğu özelliklerine veya bir grubun tipik üyesine olan benzerliğine bakarak değerlendirme zihinsel kestirmelerdir (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 266-269). Bunlar zenofobi, baskı ve ayrımcılığı besleyen ve görünür kılan açıklamalardır.

Birbirinden farklılaşan, bir noktada da kesişen noktaları bulunan zenofobi, baskı ve ayrımcılık kavramlarının tanımları, göstergeleri ve bağlantıları özetle Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Zenofobi, Baskı ve Ayrımcılık Kavramları Karşılaştırma Tablosu

Kavram	Tanım	Göstergeleri	Bağlantılar
Zenofobi	Göçmenlere veya “yabancı” olarak algılanan insanlara karşı duyulan “nedensiz korku” ve “korku”, “nefret” duygusu.	<ul style="list-style-type: none"> • Kolektif korku • Farklı kültürlerden gelen bireylere karşı saldırgan davranışlar • Ön yargı • Stereotipler • Ayrımcılık • Yoğun sevmeme • Nefretin tetiklenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Dışlanmaya maruz kalabilir. • Ayrımcılığa neden olabilir. • Baskı oluşturabilir. • Sosyal izolasyona yol açabilir.
Baskı	Birey veya gruplara karşı insanlık dışı veya küçültücü muamele.	<ul style="list-style-type: none"> • Güç dengesizliği • Hiyerarşik yapılar • Stereotipler • Zorbalık 	<ul style="list-style-type: none"> • Ayrımcılığa neden olabilir. • Zenofobiye yol açabilir. • Eşit hakların kısıtlanmasına neden olabilir.
Ayrımcılık	Birey veya belirli bir gruba yönelik haksız muamelede bulunmak.	<ul style="list-style-type: none"> • Nefret söylemi • Şiddet uygulama • Kayırmacılık 	<ul style="list-style-type: none"> • Baskı oluşturabilir. • Zenofobiye yol açabilir.

Farklı şekillerde göstergeleri bulunan zenofobi, baskı ve ayrımcılık içeren tutumlarla kadın, çocuk, genç, yaşlı, engelli gibi farklı gruplar karşılaşabilmektedir. Gönüllü veya zorunlu olarak gerçekleşen göç durumunu deneyimleyen göçmenler de bu tutumlarla karşılaşabilen gruplar arasında yer almaktadır. Zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan farklı gruplarla çalışmada sosyal hizmetin yararlandığı farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Çalışmanın devamında bu

yaklaşımlardan biri olan baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet daha derinlemesine ele alınmaktadır.

2. Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet

“Ayrımcılık” bireylerin sahip oldukları ırk, cinsiyet, din, dil gibi özelliklerinden kaynaklı olarak gösterilen olumsuz davranışlar, “baskı” ise bir grubun diğerine karşı adil olmayan ve eziyet içeren, insanlığa yakışmayacak derecede olumsuz, küçültücü şekilde davranması olarak tanımlanmaktadır (Barker, 1995, s. 85; Cankurtaran ve Beydili, 2016, s. 146). “Ayrımcılık karşıtı” ve “baskı karşıtı” kavramları birbirini tamamlamakla birlikte anlam olarak belli farklılıklara sahiptir. Baskı karşıtı uygulama toplumdaki güç farklılıklarını minimize eder. Böyle bir uygulamada güçlendirici ve özgürleştirici modeller kullanılır. Ancak ayrımcılık karşıtı uygulamalar, baskı karşıtı uygulamalardan farklı olarak toplumdaki güç farklılıklarına karşı mücadele etmede sınırlı kalmaktadır (Dalrymple ve Burke, 1999, s. 20).

Hak temelli bir meslek olan sosyal hizmet içinde ayrımcılık karşıtı uygulama, özgürleştirici bir yaklaşım olup 1980’li yıllarda ortaya çıkmıştır (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s. 6). Baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet 1980 ve 1990’larda gelişen farklı perspektif ve modellerden sosyal hizmet literatürüne girmiştir. Özellikle Batı’daki demokratik devletlerin politik endişelerine cevap olarak gelişmiştir (Payne, 1997, s. 246). Baskı karşıtı uygulama dünyada yaygın olarak kullanılan bir yaklaşım olup zamanla sosyal hizmet uygulamasında yerini almıştır. Mesleki uygulama içinde sosyal adalete ve güçlendirmeye daha sık yer verme düşüncesinden hareketle meydana gelmiştir. Geleneksel sosyal hizmette eksik kalan yönler göz önünde bulundurularak eleştirilere cevap olarak ortaya çıkmıştır (Dominelli, 2015, s. 85-86).

Ayrımcılık karşıtı uygulamalar sosyal hizmet uygulamalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Göç eden bireylerin zenofobik ve ayrımcı tutumla karşılaşması durumunda hem göç eden bireylerle hem de göç edilen yerdeki bireylerle çalışmada kullanılacak yaklaşımlardan biridir.

Baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamalarındaki savunuculuk, baskın topluluğun üyelerini sosyal ve ekonomik adaletsizliklerle yüzleşmeye zorlamaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2014, s. 96). Değişimi kolaylaştırma yönünde sosyal hizmet uzmanları mesleki çalışmalar yapmaktadır. Bu değişim aynı zamanda yalnızca bireyleri değiştirmeyi değil; bireylerin olumlu gelişmesine engel olan veya baskı yaratan çevresel koşulların değişimini içermektedir. Sosyal hizmet uzmanları eşitsizlik ve dezavantajlılığı ortadan kaldırmaya dönük çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda birey, grup ve topluluklar için savunuculuk faaliyetleri yapmakta ve sosyal adaleti savunmaktadır. Bu görevlerini yerine getirirken baskı ve ayrımcılık karşıtı yöntem izlemeleri uygulamanın niteliği açısından önemlidir (Teater, 2015, s. 20).

Ayrımcılık karşıtı uygulama, eşitlikçi olduğundan ve işlevsel bir çevre sağladığından temelinde “güçlendirme” mevcuttur (Teater, 2015, s. 20). Güçlendirme, bireylere, ailelere, gruplara ve toplumlara; kendi kişisel, kişilerarası, sosyo-ekonomik ve politik güçlerine kendi durumlarını iyileştirmek için destek olma süreci olarak tanımlanmaktadır (Zastrow, 2014, s. 584). Thompson (2016) güçlendirmeyi bireylere kendi yaşamları ve koşulları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarına yardımcı olmak şeklinde tanımlamaktadır (s. 22). *Kişisel/bireysel/psikolojik* düzeyde güçlendirmenin konusu bireylerin kendi hayatları üzerinde kontrollerini artırmak üzere uygulamalar yürütülmesini kapsamaktadır. Bu düzey benlik saygısını artırma veya beceri geliştirme gibi bireysel düzeyde faaliyetleri içermektedir. *Aile/Grup/Ekip* alanlarında bireylerin kendi kendilerine yardım etmesi bakımından güçlendirmenin kolektif bir yanı bulunmaktadır. *Kültürel/Söylemsel* düzey: kültürlerde insanları frenleyebilen, alıkoymayan anlam çerçeveleri bulunabilmektedir. Örneğin belirli gruplar “olumsuz” mesajların kendileri için olduğunu kabul ettikleri “içselleştirilmiş” baskı olarak bilinen deneyimlere sahip olabilir. Bu düzeydeki güçlendirme buna benzer söylemleri zayıflatmayı içerebilmektedir. *Toplum/Topluluk* düzey: Zor olsa da bütün toplumlara kendi yaşam ve çevreleri üzerinde kontrollerini artırmaları için yardım etmek mümkündür. *Yapısal Düzey*: Bireyin yapısal konumlanışının (bireyin sosyal sınıflar içindeki

yeri) gücün ve fırsatlar bakımından birtakım getirileri bulunmaktadır. Güçlendirmenin bununla ilgili bir biçimi de “bilinçlendirme”dir. Bilinçlenme, deneyimlenen problemlerin çoğunlukla toplumsal yapıyla ilişkili olarak daha geniş politik düzlemdeki konularla ilişkili olduğu konusunda insanların farkındalığını artırmayı içermektedir.

Bir etnik ya da ırksal grupla çalışırken güçlendirme, bir grup hakkındaki olumsuz imaj ve kalıp yargıları olumlu bir değer ya da imajla tersine çevirir ve etnik grup üyelerinin kendi yaşam koşullarını kendisinin değiştirebileceğini vurgular. Güçlendirme umutsuzluk ve güçsüzlük duygularını, kişinin kendine olumlu bakmasını ve kendi sorunlarını görebilmesini sağlayarak ortadan kaldırır (Zastrow, 2014, s. 584).

Bireysel düzeyde müdahalede bulunan sosyal hizmet uzmanları ayrımcılık ve baskıyla çoğu kez baş edebilirken daha büyük grupların baskıcı ve ayrımcı davranışlarını değiştirmekte zorlanabilirler. Sosyal hizmet uzmanları baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamalara başlamadan önce kendi bireysel tutum ve görüşlerinin farkına varmak durumundadırlar. Baskı karşıtı bir uygulama sosyal hizmet uygulamasının farklı yönlerini kapsamalıdır. Sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı ilişkisi, kurum kültürü, eşitsizlikler, dezavantajlı durumları kaldırmayı hedefleyen sosyal bağlamlar bu çerçeve içinde değerlendirilir. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları öz yansıtma yapmalı, kendi öz düşünce ve tutumlarını fark etmeli; eşitsizlik, dezavantajlılık, adaletsizliğin kendilerini nasıl etkilediğinin ayırımına varmalıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının değerleri, geçmiş deneyimleri, şimdiki alguları mesleki uygulama tarzlarını belirlemektedir. Sonuçta sosyal hizmet uzmanlarının uygulamadaki tarzları ve işleyen yönler üzerinde düşünmeleri baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamanın hayata geçirilmesine yardımcı olabilir (Teater, 2015, s. 21). İyi bir baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama sosyal hizmetin değer temelinin bilgisine iyi sahip olmayı gerektirmektedir (Tuncay ve İl, 2006, s. 65).

Baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamalarının farklı alanlardaki sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarına entegre edilmesi gerekmektedir. Yalnızca göç alanında değil; çocuk, genç, yaşlı, engelli, kadın, aile gibi farklı alanlarda hizmet veren kurum ve kuruluşların hizmetlerine zenofobi, baskı ve ayrımcılığa yönelik düzenlemeler yapılması güçlendirici olacaktır. Kesşimsel dezavantajlı durumların fark edilmesi, kurum kaynaklarının bu konuda bilinçlendirme ve güçlendirme faaliyetlerinde yararlanmak üzere kullanılması, çalışanların kültürel yetkinliğini artırmak üzere eğitim programlarının tasarlanması yürütülebilecek uygulamalar arasındadır. Kurumların özellikle izleme ve değerlendirme çalışmaları yürüterek zenofobi, baskı ve ayrımcılığa yönelik politika ve stratejilerin gelişmesine katkı sunması önemlidir.

Kültüre Duyarlı Uygulama: Dünyadaki toplumlarda giderek daha fazla birbirinden farklı ırk ve etnik kökene sahip bireyler yaşamaktadır. Bunlar arasında göçmen ve mülteciler de yer almaktadır. Çalışma grupları dikkate alındığında sosyal hizmet uzmanlarının kültürel yetkinliğin bilgisini ve derinliğini kazanmış olması beklenmektedir. Bunun için sosyal hizmet uzmanlarının kültüre ilişkin bilgilere sahip olmaları, kendi kültürlerine hâkim olmaları, kendi etno merkezci bakış açılarının farkında olmaları, diğer kültürleri öğrenmeleri, müracaatçıların kültürleriyle ilgili bilgi edinmeleri, sosyal hizmet uygulama yaklaşım ve becerilerini kültürel özellikleri uyarlamaları gerekmektedir (Zastrow, 2014, s. 585). Çok kültürlü sosyal hizmet uygulamasında, sosyal hizmetin farklılıkları sadece kabul etmekle kalmayıp bu çeşitli gruplarla çalışmak için değerlerini, teorik, pratik bilgi ve becerilerini aktif, eylem odaklı olarak geliştirmesi gerektiği kabul edilmektedir. Çünkü toplumlar giderek artan hızda çok kültürlü olmaktadır ve sosyal hizmet mesleği çok kültürlü toplumlarda hizmet sunmaya devam etmektedir (Özgür, 2010, s. 92-93). Bu bağlamda çok kültürlü grupların bilgisine sahip olunması, iletişim kalıplarının, inanç ve değerlerinin bilgisinin edinilmesi, özel ihtiyaçlarının uygulama sürecinde değerlendirilmesi, sosyal hizmet uzmanının hem kendisinin hem müracaatçının kültürüne yönelik içgörü kazanması önemlidir. Bu yönüyle hem göçmen hem yerel halkla birlikte kültüre duyarlı uygulamaların sosyal hizmet alanında yürütülmesi ihtiyacı doğmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın devamında zenofobi, baskı ve

ayrımcılık konularına ilişkin sosyal hizmet odağında bir değerlendirme yapılarak öneriler sunulacaktır.

3. Sosyal Hizmet Odağında Değerlendirme ve Öneriler

Sosyal hizmet mesleği dezavantajlı birey, grup, aile ve topluluklarla çalışmakta olan uygulamalı bir meslek ve akademik bir disiplindir (IFSW, 2014). Mülteci ve sığınmacılar uluslararası koruma gereksinimi içinde bulunan kişilerdir. Göçmenler de konumlarına göre ulusal ya da uluslararası korunma ve desteklenmeye ihtiyaç duyan kişilerdir. Dolayısıyla bu statülerinden kaynaklı olarak sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanına girerler. Sosyal hizmet, koruma, destekleme, sağaltım, rehabilitasyon gibi hizmetleri belirli insani değer ve ölçütlere, bilimsel ve mesleki bilgilere, ilkeler ve kurallara göre gerçekleştirir. Göçmen ve sığınmacı sorunlarının ve ihtiyaçlarının karşılanmasında da mesleki işlev ve rollerini insani değerlere, ölçütler, bilimsel ve mesleki ilkelere, bilgilere göre yerine getirmesi beklenmektedir (Tomanbay, 2013, s. 307). Göç süreci ve sonrasında yabancılara yönelik gerçekleştirilen zenofobik ve ayrımcı tutum da dikkatle çalışılması gereken konulardan biridir.

Göç alanında sosyal hizmet uzmanları mikro, mezo ve makro düzeylerde önemli çalışmalar yürütmektedir. Mikro sistem, bireysel düzeyde uygulamaları içerirken mezo sistem aile ve gruplarla çalışmayı ifade etmektedir. Bununla birlikte makro sistem ise toplumla çalışmayı içermekte olup kültür, politika, değerler gibi geniş düzlemdeki konuları kapsamaktadır (Bronfenbrenner, 1994, s. 39-41). Mikro düzey uygulamalar yürüten sosyal hizmet uzmanları zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan bireylerle görüşmeler yaparak özel ihtiyaçlarını tespit etmek, kaynaklarla buluşturmak, bu olguların olası olumsuz etkileri üzerine çalışmalar yapmaktadır. Mezo düzeyde ailelere danışmanlık sunmakta ve benzer deneyimlere sahip gruplarla grup çalışmaları yürütmektedir. Makro düzeyde ise sosyal uyuma yönelik çalışmalar yapılmakta; göçmenlerin yerleştikleri ülkede maruz kaldıkları olumsuz tutumlara yönelik politikalar geliştirilmektedir. Özellikle göçmenlere yönelik hak ihlallerinin belirlenmesi ve iyileştirmeler yapılması ihtiyacına yönelik faaliyetler yürütmektedir. Belirtilen faaliyetler, göç alanındaki müracaatçılara yönelik müdahaleleri ve düzeylerini tespit etmede kritiktir (Buz, 2004, s. 127). Göç alanında çalışırken sosyal uyuma ilişkin çalışmalar yapılması, yabancılara yerleştikleri ülkede zenofobik tutumların da azalmasını sağlayacaktır. Zenofobik tutumların azalmasında sosyal uyuma yönelik faaliyetler önemli yer tutmaktadır (Cengiz Sarı, 2019, s. 23). Mevcut uygulamaların yanı sıra zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan müracaatçılarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının aşağıdaki uygulamalardan yararlanması güçlendirici olacaktır:

- 1- *Bireysel Destek Mekanizmaları*: Biriciklik ilkesini göz önünde bulundurarak zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan müracaatçılar için kişiselleştirilmiş, özel durum ve ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran destek mekanizmaları oluşturulabilir.
- 2- *Grup Çalışmaları ve Destek Grupları*: Benzer deneyime sahip bireylerle grup çalışmaları düzenlenerek çaresizlik, yalnızlık gibi duyguların değişimine katkı sunması, baş etme becerilerinin geliştirilmesi, sosyal bağların güçlendirilmesi sağlanabilir.
- 3- *Kültüre Duyarlı Uygulamalar*: Müracaatçıların kültürel özellikleri hakkında bilgi edinerek kültüre duyarlı uygulamalar yürütülebilir. Kültürel duyarlılığı ve yetkinliği artırarak çeşitli müdahale yöntemleri geliştirebilmek amacıyla eğitim programlarına katılım sağlanabilir.
- 4- *Eğitim ve Farkındalık Programları*: Sosyal hizmet uzmanlarının ve halkın zenofobi, baskı ve ayrımcılık kavramları ve göstergeleri hakkında farkındalık kazanmalarını, doğru bilgiye erişmelerini sağlamak amacıyla programlar geliştirilebilir.
- 5- *Toplumsal Projeler ve Etkinlikler*: Göçmenlerin geldikleri topluma sosyal uyumunu kolaylaştıracak, yerel halkla iletişimini güçlendirecek ve zenofobi, baskı ve ayrımcı tutumları önleyecek toplumsal proje ve etkinlikler düzenlenebilir.

- 6- *Ağ Oluşturma ve İş Birliği*: Yerel topluluklar, göçmenler, diğer meslek elemanları, kamu kurumları, özel kuruluşlar, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşlarıyla etkileşim kurarak ve iş birliği yaparak bütüncül destek hizmetleri oluşturabilir.
- 7- *Politika Geliştirme*: Zenofobi, baskı ve ayrımcılık üzerine çalışmalar yürüterek bu alandaki problemleri ele alan politikaların geliştirilmesinde savunuculuk yapabilir.

Sosyal hizmet uzmanının zenofobik, baskıcı ve ayrımcı tutuma ilişkin nitelikli çalışmalar yürütebilmesi ve amaçlarını gerçekleştirebilmesi için birtakım mesleki rollere sahip olması gerekmektedir. Bağlantı kurucu olarak sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının durumunu değerlendirirken kaynakları da göz önünde bulundurmakta; bunlar arasında bağlantı kurarak müracaatçıya bilgi vermektedir (Duyan, 2003, s. 13). Sosyal hizmet uzmanı, yerel halkın yabancılara yönelik tutumları hakkında araştırma yürüterek ihtiyaç tespitinde bulunmalıdır. Ayrıca yerel halkla yabancuları bir araya getiren, doğru bilinen yanlışları kanıta dayalı bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan sosyal uyum çalışmaları yürütmelidir. Savunuculuk rolünde yabancuların zenofobik ve ayrımcı tutuma maruz kalmasını önleyici uygulamalar planlanmalı ve bilinçlendirme amaçlı faaliyetler yürütülmelidir. Danışmanlık işlevinde sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçı problemlerin çözümü için kritik rol oynayan bilgileri ve kaynakları bir araya getirmelidir (Duyan, 2003, s. 15).

SONUÇ

Dünya genelinde bireyler gönüllü veya zorunlu olarak belli sebeplerle göç etmek durumunda kalmaktadırlar. Göçmenler, göç ettikleri toplumda eğitim, sağlık, toplumsal yaşam, çalışma yaşamı, medya gibi farklı alanlarda zenofobi, baskı ve ayrımcılıkla karşılaşabilmektedir. Zenofobi, baskı ve ayrımcılığın yanı sıra gittikçe artan göç hareketliliği ve göç deneyimi olan farklı statülerdeki kişilerin sayısındaki artış, sosyal hizmetin çalıştığı nüfusların gittikçe arttığına işaret etmektedir. Yabancılara yönelik olumsuz tutumları tespit etmek, göstergelerini ve nedenlerini anlamak, bireyler üzerindeki etkisini görebilmek önemlidir. Sosyal hizmet uygulamalarının odağında “güçlendirme”, “sosyal destek”, “baskı karşıtı” ve “ayrımcılık karşıtı” özellikler bulunmalıdır. Baskı ve ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasında sosyal hizmet uzmanlarının kendi ayrımcı davranışlarının potansiyellerini görmeleri ve kültürel farklılıklara duyarlı olmaları beklenmektedir. Genelde baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamanın, özelde ise ırkçılık karşıtlığının temel bir özelliği de müracaatçıların güçlendirilmesidir. Müracaatçıların güçlerini artırmayı ve ayrımcı davranışlara karşı koymayı savunmaktadır. Bu yönleriyle ele alınan konuya ilişkin mikro, mezo ve makro düzeylerde zenofobi, baskı ve ayrımcılığa maruz kalan müracaatçılara yönelik uygulama yürüten sosyal hizmet uzmanlarının baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamayı temel almasının etkili olacağı düşünülmektedir.

Extended Abstract

For centuries, individuals and communities have migrated for compulsory or voluntary reasons. The concept of migration includes the act of moving from one place to another in order to settle in another place. Depending on the reason for migration and the legal status of the migrants, different statuses such as migrant, refugee, individual under temporary protection, displaced person and stateless person are given to individuals. Upon completing of the migration process to a different country, individuals may face xenophobic attitudes, pressure, discrimination by members of the host society. Xenophobia refers to the feeling of “fear” and “hatred” against migrants or people seen as “foreigners”.

Xenophobia manifests itself in the concerns of members of the society that newly arrived foreigners will change their culture in the society they live in, that they will be alienated from their own culture, and that they may pose a potential danger. Xenophobia can be seen in different areas such as education, health, media, social life, working life, and media. It is a phenomenon likely to

be accompanied by pressure and discrimination. Oppression includes the dehumanizing treatment of individuals and groups and points to the existence of domination relations. Certain groups are more dominant and members subjected to oppression may be relegated to a subordinate position in society. Discrimination, on the other hand, is defined as the prejudiced treatment of individuals based on their characteristics such as religion, language, race, gender, sexual orientation, and ethnic origin. Discrimination can be seen as “direct” or “indirect”. Direct discrimination involves treating individuals and groups less fairly because of certain characteristics. In contrast indirect discrimination involves unfair treatment as a result of the application of rules that at first glance do not appear discriminatory.

Xenophobia, oppression, and discrimination are manifest in various forms. The main symptoms of xenophobia are seen as collective fear and aggressive behaviors against individuals from different cultures following the fear. Stereotypes created from the past to the present, combined with personal inferences, can cause xenophobic attitudes to be seen as rational. Oppression and discrimination can be encountered not only on a personal level but also in various social relations, such as family, school, political and social spheres. Indicators of discrimination are manifestations of discrimination. Indicators of discrimination are effective in making discrimination more visible. Indicators are defined in three different ways: “hate speech”, “violence” and “favoritism”.

Migrants who experience voluntary or forced migration may encounter xenophobia, oppression and discriminatory attitudes that manifest themselves in different ways. In social work, which is a rights-based profession, one approach used when working with individuals, groups and communities who encounter these phenomena is the anti-oppression and anti-discrimination social work approach.

Anti-oppression and anti-discrimination social work was introduced to the social work literature based on different perspectives and models developed in the 1980s and 1990s. It was developed based on the need to give more space to the understanding of social justice and empowerment in professional practice. The concepts of “anti-oppression” and “anti-discrimination” differ in meaning but complement each other. Anti-oppression practice includes efforts to minimize power differences, but empowering and emancipatory models are utilized. Unlike anti-oppression, anti-discrimination can be limited in its struggle against power differentials. When both practices are used together, advocacy is at the forefront and members of the dominant group are confronted with social and economic injustices.

As an applied profession and academic discipline, social work uses human rights and social justice principles in working with disadvantaged individuals, groups, families and communities. Immigrants and asylum seekers, who fall within the field of social work because of their status, may face xenophobia, oppression and discrimination during and after the migration process. In this respect, social workers should also have cultural competence while utilizing anti-oppression and anti-discrimination practices in social work practices. However, it has an important place in important studies at micro, mezzo and macro levels. At the micro level, social workers carry out practices such as recognizing the special needs of individuals, connecting them with resources, facilitating social cohesion, and communicating with members of the existing society. In addition to conducting counseling and group sessions for the needs of families and groups at the mezzo level, policies are produced against negative attitudes in society at the macro level and studies are carried out for social cohesion.

Social workers who carry out practices on xenophobia, oppression and discriminatory attitudes should have certain professional roles and functions. Social workers need to be competent in multicultural work and the roles and functions of connection builder, facilitator, researcher, advocate, counselor while conducting practice.

KAYNAKÇA

- Abdi, C.M. (2011). Moving beyond xenophobia: structural violence, conflict and encounters with the "other" Africans. *Development Southern Africa*, 28(5), 691-704. <https://doi.org/10.1080/0376835X.2011.623916>
- Aydemir, Y. (2018). *Mülteci kadınların karşılaştıkları güçlükler* (Yayın No. 505551). [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Barker, L. (1995). *The social work dictionary* (3. ed.). NASWC Press.
- Bell, J. & Magill, S. (2023). Values, ethics and anti-discriminatory practice. (J. Lishman, J. Bolger, N. Gibson, G. Spolander & C. Yuill (Ed.) In *Social Work An Introduction* (3. Edition). Sage Publications.
- Bhugra, D., Gupta, S., Bhui, K., Craig, T., Dogra, N., Ingleby, J. D., Kirkbride, J., Moussaoui, D., Nazroo, J., Qureshi, A., & Stompe, T. (2011). WPA guidance on mental health and mental health care in migrants. *World Psychiatry*, 10(1), 2-10. doi: 10.1002/j.2051-5545.2011.tb00002.x
- Bozdağ, F., & Kocatürk, M. (2017). Zenofobi Ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 615-620.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education*, Vol. 3, 2nd. Ed. Oxford: Elsevier.
- Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış, zorlu kabul mültecilik*. SGDD Yayınları.
- Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-159.
- Cengiz Sarı, A. (2019). *Zenofobi ve mülteci entegrasyonu hakkında yapılan çalışmaların sistematik incelenmesi* (Yayın No. 617907). [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Dalrymple, J. & Burke, B. (1999). *Anti-oppressive practice: social care and the law*. Open University Press.
- Dirikgil, N. (2022). Zorunlu göç kavramının hukuki kapsamı ve zorunlu göç sonucu yerinden edilen kişilerin uluslararası hukukta korunması. *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 67-88.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*, Palgrave Macmillan.
- Dominelli, L. (2015). Baskı karşıtı uygulama: Yirmibirinci yüzyılın zorlukları. (s.83-100). In T. Tuncay (Çev. Ed.), *Sosyal hizmet: Temel alanlar ve eleştirel tartışmalar* (1. baskı). Nika Yayınevi.
- Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2), 1-22.
- Erdem, A. R. (2020). Ayrımcılığın kavramsal analizi. *International Journal of Humanities and Research*, 4(4), 12-20.
- Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. The British Library.
- Göker, G. & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı medyasındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (41), 229-256.

Zenofobi: Baskı ve Ayrımcılık Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirme

- Hjrem, M. (1998). National identities, national pride and xenophobia: A comparison of four western countries. *Acta Sociologica*, 41, 335-347.
- IFSW (2014). International Federation of Social Workers. Global Definition of Social Work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), Uluslararası Göç Hukuku içinde, 2. Baskı, No: 31, s. 104.
- İnan, H. & Kartal, M. (2019). An investigation of xenophobia attitudes of Students participating in inter-university sports competitions. *Journal of Current Research on Social Sciences*, 9(4), 223-232. doi: 10.26579/jocress-9.4.14
- International Labour Office. (2007). Time For Equality At Work: Tackling the Challenges. ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc96/pdf/rep-i-b.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2024)
- Jiloha, R. C. (2010). Deprivation, discrimination, human rights violation, and mental health of the deprived. *Indian J Psychiatry*, 52(3), 207-212. doi: 10.4103/0019-5545.70972
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar: sosyal psikolojiye giriş*. (12. Basım). Evrim Yayınevi.
- Kandler, C., & Lewis, G.J. (2015). The genetic and environmental roots of variance in negativity toward foreign nationals. *Behav Genet*, 45, 181-199. <https://doi.org/10.1007/s10519-014-9700-8>
- Kolat, S. (2010). Avrupa Birliği sosyal politika çerçevesinde özürllülere yönelik ayrımcılıkla mücadele ve Türkiye'deki yansımaları. T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı.
- Kolay Çepni, Ş. (2024). Baskı Karşıtı Uygulama: Baskıyı tanımak ve klinik uygulamada ele almak üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(3), 515-536. <https://doi.org/10.33417/tsh.1405555>
- Merriam Webster Online Dictionary. Xenophobia. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/xenophobia>, (Erişim Tarihi: 25.05.2024)
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. xenophobia. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/xenophobia?q=xenophobia> (Erişim Tarihi: 25.05.2024)
- Özer, Y. (2015). *Türkiye ve Fransa örnekleriyle uluslararası göç ve yabancı düşmanlığı*. Derin yayınları.
- Özgür, Ö. (2010). Çok kültürcü sosyal hizmet: eleştirel bir bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 89-104.
- Payne, M. (1997). *Modern social work theory* (2nd ed.). Macmillan Press.
- Reynolds, V. & Vine, I. (1987). *The socio-biology of ethnocentrism: Evolutionary dimensions of xenophobia, discrimination, racism, and nationalism*. Croom Helm.
- Sheafor B.W., & Horejsi, C.J. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması: temel teknikler ve ilkeler*. (D. B. Çiftçi, Ed.; 1. baskı). Nika Yayınevi.
- Sari, H. (2020). Suriyelilere yönelik tehdit algıları: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(32), 98-115. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1339518>

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2024). Geçici Koruma İstatistikler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi 01.08.2024).
- Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş* (A. Karatay, Çev.; 1. baskı). Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve güçlendirme* (Ö. Cankurtaran, Çev. Ed.; 1. baskı). Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2020) *Anti-discriminatory practice: equality, diversity and social justice* (3rd edn). London: Palgrave Macmillan.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışma sözlüğü*. Selvi Yayınevi.
- Tomanbay, İ. (2013). Uluslararası göç, sığınma ve insan kaçakçılığı/ticareti sorunları ve sosyal çalışma. H. Acar, N. Negiz, & E. Akman (Editörler), *Sosyal politika ve kamu yönetimi bileşenleriyle sosyal hizmet: Temelleri ve uygulama alanları* içinde (1. baskı, ss. 299-327). Maya Akademi.
- Tuncay, T., & İl, S. (2006). Sosyal Hizmette Baskı Karşısı Uygulama Sosyal Adalet Paradigması Temelinde Bir Özgürleştirme Pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2) , 59-72.
- Tunç, A.Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- UNHCR The UN Refugee Agency (2024). Data and Statistics Global Trends. <https://www.unhcr.org/global-trends> (Erişim Tarihi 01.08.2024)
- Ural, O. (2015). Yeni Çağın Hastalığı: Yabancı Korkusu (Zenofobi). HyeTert: <https://hyetert.org/2015/04/03/yeni-ca..gin-hastaligi-yabanci-korkusu-zenofobi/> (Erişim Tarihi 25.05.2024)
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: "öteki" bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Yakushko, O. (2008). Xenophobia: understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *Educational Psychology Papers and Publications*, 36(1), 36-66.
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa Birliği'nde ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele* (Yayın No. 228125). [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].Ankara Üniversitesi.
- Zastrow, C. (2014). *Sosyal hizmete giriş* (D. B. Çiftçi, Çev. Ed.; 2. baskı). Nika Yayınevi.

Zenofobi: Baskı ve Ayrımcılık Sosyal Hizmet Açısından Bir Değerlendirme

 SUITDER SÖĞ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ Sakarya University Journal of Humanities and Social Sciences	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>